

Verslag van de 3^e bijeenkomst van het Leerlab gemeenten & stadslandbouw van het Stedennetwerk Stadslandbouw.

Praktijklab 16 juni 2015 te Leeuwarden, met als centrale vraag:

“Hoe vorm je een coalitie – een Mienskip – tussen stadslandbouw en zorg?”

Inleiding

Jan Eelco Jansma heet iedereen welkom. Het Stedennetwerk wordt steeds breder. Waren eerst alleen ambtelijke professionals lid, nu komen steeds vaker ook initiatiefnemers en andere partijen naar bijeenkomsten. Dat is belangrijk omdat coalities nodig zijn.

Het thema vandaag is samenwerken en coalities. Wat is daar op welk niveau voor nodig? Maar ook hoe is de relatie tussen stadslandbouw (voedsel) en gezondheid, zijn hiertussen slimme coalities te sluiten?

Dit is het tweede praktijklab in 2015. Het vorige was in Dordrecht en daar zijn inmiddels flinke stappen gezet, zoals met de boerderij Dubbeldam.

Inleiding en toelichting vraag van Gemeente Leeuwarden

Er gebeurt veel in Leeuwarden. Dit jaar is Leeuwarden ook Hoofdstad van de Smaak. Ieder half jaar brengt de gemeente een boekje uit met een overzicht van alle initiatieven. Gjalt Faber, beleidsadviseur bij de gemeente, geeft een toelichting op de geschiedenis van stadslandbouw in Leeuwarden. Van het jaar 1500 tot buurttuinen, zoals in Snakkerburen en het tekenen van de Agenda Stadslandbouw in 2014. Gemeente Leeuwarden faciliteert stadslandbouw onder mom van *ja, tenzij.....* Initiatiefnemers moeten hun initiatief wel toetsen op draagvlak in de omgeving. De gemeente stimuleert burgers om aan de slag te gaan door er over te communiceren en voorbeelden te laten zien. Initiatieven en andere informatie zijn te vinden op de website www.eetbaarleeuwarden.nl. Ieder half jaar verschijnt er een rapport met alle eetbare en groene initiatieven. Er zijn inmiddels 40 eetbare initiatieven aan de slag en 18 in voorbereiding.

Gemeente Leeuwarden ziet de volgende pluspunten van stadslandbouw:

- Bijdrage aan een groene en gezonde invulling van de stad en de dorpen;
- Gezond voedsel;
- Meer bewegen;
- Participatie;
- Versterken sociale cohesie;
- Arbeidsintegratie van zieken, gehandicapten. Ook in combinatie met zorg;
- Onderwijs en educatie door bijv. eetbare schooltuinen en kindermoestuinen;
- Bijdrage aan Culturele Hoofdstad 2018 met het thema ‘Mienskip’;
- Economische factor.

Hennie Löwik, programmamanager Eetbaar Leeuwarden sinds eind 2014, komt uit de stedelijke vernieuwing en gebiedsontwikkeling. Voor hem is stadslandbouw en eetbare

stad een nieuw onderwerp. Hem is gevraagd om het onderwerp op een hoger plan te brengen. Hoe nu verder?

In Leeuwarden zijn veel partijen die iets zouden kunnen hebben aan stadslandbouw en omgekeerd. Er zijn veel arme wijken en verzorgingshuizen. Iedereen is nu op zichzelf bezig. Verschillende moestuinen zitten op braak liggende grond. De bouw trekt aan, de verwachting is dat het niet lang meer duurt voor Grondzaken de deuren sluit voor groene initiatieven. Dan wordt het ingewikkelder om grond te krijgen.

Leeuwarden probeert stadslandbouw en eetbare stad op een hoger plan te krijgen door het programma Eetbare Stad. Men wil meer verbinding maken met andere partijen. Stadslandbouw is daarbij niet het doel, maar een middel. In het kader van Culturele Hoofdstad 2018 wil men meters maken, meer doen met het onderwerp dan nu.

De zorg moet goedkoper. Er is veel behoefte aan plekken voor dagbesteding. En ook preventie is van belang. Toen Hennie startte verwachtte hij dat zorgverzekeraars belangstelling zouden hebben voor het gezonder maken van arme wijken. Echter, preventie zit niet in het programma van de verzekeraars. Wettelijk mogen ze er niet veel aan doen.

In Venlo is een huisarts in overleg is met zorgverzekeraars om hen te laten meebetalen aan natuur, maar dat staat nog in de kinderschoenen.

Henny maakt de vraag voor vandaag wat concreter:

- Wat hebben de verschillende partijen elkaar te bieden?
- Hoe kan de relatie tussen stadslandbouw en zorg er uitzien?
- Hoe krijgen we de balletjes – gecoördineerd - aan het rollen en maken we een volgende stap op stedelijk niveau?

Introductie van de drie locaties:

Doarpstún Snakkerburen

Peter van der Molen, coördinator vertelt over de Dorpstuin. De Dorpstuin is een Icoonproject van Groen Dichterbij. Het is een biologische tuin met groente, bloemen en fruit. Daarnaast er is ook een theater en het is een plek voor educatie. De tuin is het hele jaar open, iedere dag met uitzondering van zaterdag- en zondagochtend. De oppervlakte is 2 ha, deze wordt gepacht van de gemeente.

Er werken 65 vrijwilligers, waarvan 23 'verplichte vrijwilligers' die komen in het kader van werkervaring en /of integratie. Er werken geen professionals.

Al vanaf de start verkoopt men producten en is er een donateursysteem. De donateurs mogen komen oogsten. Er zijn 300 donateurs, die ieder minimaal € 8/jaar bijdragen. Er is geen winkel. De donateurs kwamen eerst uit de omliggende dorpen. Nu komen er steeds meer uit de stad.

Alles wat ze verdienen wordt benut voor de tuin. De Dorpstuin ontvangt geen subsidie. Wel schrijven ze af en toe fondsen aan voor projecten. De stand van de financiën bepaalt of nieuwe dingen opgepakt kunnen worden.

De Dorpstuin is ondergebracht in een stichting. Met 2 coördinatoren (vrijwilligers), een voor de tuin en een voor de openlucht (zoals theater). In de tuin wordt gewerkt met een zaai-en plantplan, een jaarwerkplan en een weekwerkplan. De Dorpstuin heeft niet de ambitie een productietuin te worden. Ze willen vrijwilligerstuin blijven. 95% van de mensen die komen werken heeft geen verstand van groen. Men leert het in de praktijk. Als je een voedseltuin wilt maken of commercieel worden, verandert het karakter. Van

der Molen beschrijft de Dorpstuin als *“Het is een geregeld zootje zonder drang om geld te verdienen”. ... “We genieten van de eerste bloemkool en het is mooi om te zien hoe mensen groeien.”*

De Dorpstuin heeft goed contact met de gemeente, ook over de inzet van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. De gemeente kijkt goed welke mensen hier passen.

Desgevraagd geeft Van der Molen aan dat de Dorpstuin geen behoefte heeft aan een overkoepelende aanpak. Ze hebben het nu al druk met alle belangstelling. Er is veel belangstelling van mensen met een PGB, ook zorginstellingen komen langs. Uit het hele land komen groepen die willen weten hoe het werkt op de Dorpstuin.

Van der Molen ziet wel kansen voor andere projecten rond Leeuwarden. Het kan misschien iets professioneler, maar per tuin moet het maatwerk zijn.

De vraag voor vandaag: hoe gaan we verder samenwerken met de gemeente?

De Groene Apotheek/Oldegalileën

Sjoerd Jelle Wiersma (De Groene Apotheek) vertelt over dit burgerinitiatief uit 2013. Sinds september 2014 hebben ze een permacultuurtuin in de wijk. De steekwoorden zijn: gezamenlijk, groener, gezonder en gezelliger. De groep is niet alleen bezig met de tuin; ze organiseren ook zwerfvuilacties, een waterdag, e.d.

Daniël Apello is wijkmanager van de Bloemenbuurt-Oldegalileën, een aandachtswijk. Mensen hebben er bovengemiddeld last van depressies en chronische ziekten. Hoe kom je van ziekte en zorg naar gezond gedrag? Daar is een cultuuromslag voor nodig. De brug tussen fysiek en sociaal moet geslagen worden. De gemeente Leeuwarden probeert zorgaanbieders te selecteren op vernieuwingsdrang. En wil hen laten aansluiten bij groene initiatieven.

Daniël zoekt vooral projecten die van onder op komen. De Groene Apotheek is daar een goed voorbeeld van.

Sjoerd Jelle geeft aan dat De Groene Apotheek mensen wil verbinden. Ze willen mensen enthousiast maken die dan weer anderen enthousiast maken. Zo willen ze samen met het wijkzorgcentrum een belevingstuin maken, ook geschikt voor rolstoeltuinieren. Palet buurtzorg heeft hen gevraagd om een bijdrage te leveren. De Groene Apotheek ondersteunt ook adoptietuintjes (2m2). De ambitie is dat er door de hele wijk voedsel te vinden is. Daardoor kunnen kinderen leren dat “fruit en kruid niet eng is als het niet uit een zakje komt”. Het gaat om de Bloemenbuurt, men wil ook graag passende bloemen in de boomspiegels.

De gemeente faciliteert en kijkt geïnteresseerd mee. Wat hebben de mensen in de wijk nodig om de eigen kracht op te pakken?

Heeft de Groene Apotheek behoefte aan een grotere samenwerking?

Zij willen graag een uitleencentrum voor gereedschap starten. Andere wijken komen soms op bezoek om te horen hoe De Groene Apotheek het aanpakt. En zij willen ook wel andere wijken helpen.

Potmarge zone

Henny Löwik vertelt dat de Potmarge een groen gebied is, dat van oudsher voedsel (tuinbouw) leverde aan de stad. Het ligt dicht bij het centrum. In dit gebied zitten

diverse partijen: zorgpartijen zoals het Palet, diverse scholen en bewoners. Tien jaar geleden is een visie voor dit gebied opgesteld: scholen en woningen. Maar deze is achterhaald en kan contra productief gaan werken in de beoogde samenwerking. Er zijn veel projecten in het gebied, maar hoe krijg je ze mee? Veel partijen zijn ieder voor zich bezig met hun eigen ontwikkeling, eigen invulling van het gebied. Er staan mooie gebouwen, maar de openbare ruimte is rommelig en niet verbonden. Hoe kan dit gebied verder ontwikkeld worden met stadslandbouw, duurzaamheid en water als thema's? De gemeente wil van de Potmarge zone een groot eetbaar parklandschap maken met een openbaar karakter. Belangrijk voor Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018 en voor daarna.

Het Palet heeft zich voorgenomen haar verzorgings-en verpleeghuizen niet meer als gesloten huizen te zien, maar er publieke ruimte van te maken. Zo ook in Potmarge. Ook opvangcentrum Zienn wil haar haar groene ruimte in de Potmarge open stellen. Echter niet alle instellingen zijn zo ver.

Partijen hebben wel uitgesproken dat ze elkaar nodig hebben. Er zijn contracten gesloten, maar de gebiedsontwikkeling loopt nog niet hard. Er wordt vaak nog top-down gedacht. Scholen als Van Hall Larenstein en Nordwin zijn juist wel bottom-up bezig. De belangen verschillen. De Comenius school wil bijvoorbeeld hier graag sportvelden aanleggen. Hoe ga je voorkomen dat ieder zijn eigen gebied (sportveld) invult zonder naar de kansen van het geheel te kijken?.

De gemeente wil de partijen vragen ieder vanuit zijn eigen ambitie naar het totaal te kijken. Studenten hebben mooie tekeningen gemaakt. Het heeft echter nog niet geleid tot een gezamenlijke visie.

Op pad & aan de slag

Na de lunch gaan groepen op pad naar de drie locaties, praten daar met betrokkenen over wat er speelt, waar de initiatiefnemers tegen aan lopen.

Met de kennis opgedaan op de drie locaties komen mensen terug in De Fontein. De leden van het Stedennetwerk wisselen uit wat ze gezien en gehoord hebben.

Dit leidt tot de volgende inzichten en conclusies:

- Dorpstuin Snakkerburen:
 - Fijne plek, fijne energie. Alle aanwezigen straalden dat uit;
 - Gemeente kan bijdragen door zij-aan-zij te staan;
 - Gemeente kan bijdragen aan initiatieven door maatwerk te leveren, niet alle initiatieven zijn gelijk;
 - Het is belangrijk dat er 1 contactpersoon is bij de gemeente;
 - Deze gemeenteambtenaar moet ook kunnen adviseren over benodigde vergunningen. Zo is op de Dorpstuin een theater gebouwd zonder vergunningen en dat moet nu verplaatst worden. Dit had voorkomen kunnen worden door betere voorbereiding.
 - Zorg vraagt bekwaamheid, kan niet door vrijwilligers worden overgenomen;
 - Definieer de zorgdoelgroep en het soort zorg dat nodig is;
 - Stadslandbouw kan niet alle vormen van zorg bedienen.
- De Groene Apotheek:
 - Prachtige plek met permacultuur, groene ontmoetingsplek;
 - In korte termijn neergezet;

- Initiatief van vrijwilligers, de materialen zijn in de wijk en door de wijkbewoners bij elkaar gesprokkeld;
- Tijdens het gesprek op locatie ontstond een 1-2tje tussen de zorgverzekeraar en de GGD over de hoofden van de initiatiefnemers heen;
- Zorgverzekeraars en GGD kunnen beter samenwerken;
- GGD en zorgverzekeraars: kijk niet alleen naar evidence-based aanpak, maar geef ruimte voor believe-based aanpak. Dat geeft ruimte voor ondersteuning van ontwikkelingen als De Groene Apotheek en andere stadslandbouwprojecten. Gebruik je gezond verstand en zie dat het werkt;
- Gemeente en GGD zouden moeten afstappen van regierol in projecten, maar op gelijk niveau samenwerken met de initiatieven.
- Potmarge:
 - Groot gebied met bedrijven, instellingen, oude en nieuwe bewoners. Divers gebied. Riviertje is de verbinding;
 - Veel kansen maar iedereen wacht op iedereen;
 - Zorginstellingen en onderwijs moeten coalitie van de 'willing' maken en voorstel aan gemeente doen;
 - Ieder voor zich zou moeten bedenken wat ze willen/wat de ambitie is. Er zijn organisatie-specifieke voorzieningen en ook gezamenlijke, zoals bijv. sportvelden. Pak die gezamenlijke punten op;
 - De visie van de gemeente is 10 jaar oud. Dat is te oud, er is veel veranderd. De visie denk nog te veel in afzonderlijke segmenten, letterlijk, de rakken. De kansen liggen juist in het grote geheel, de samenhang. Maak samen met de bewoners en de instellingen een nieuwe visie. Ontrak en pak daarna door!

Coalitie Mienskip Stadslandbouw Leeuwarden

In gemengde groepen (leden Stedennetwerk en mensen uit Leeuwarden) wordt gewerkt aan een advies hoe de gemeente verder kan komen met de Mienskip stadslandbouw.

De tips/adviezen:

- Altijd van onderop werken;
- Elk resultaat begint met een vraag;
- Gemeente kies voor vraaggerichte aanpak; altijd vraaggericht werken, ook op stedelijk niveau;
- Samen pionieren, samenwerken op gelijke basis. Neem partijen serieus;
- Werk aan bottum-up aanpak/instelling bij de GGD, ook daar 1 aanspreekpunt;
- Open staan voor veranderingen;
- Ieder initiatief is eigen, geen ideeën kopiëren, niet blauwdruk werken;
- Zorg gaat om de menselijke maat. Maak het niet zo groot dat het alleen nog over producten gaat;
- Ontwikkel believe-based aanpak;
- Er is al veel. Deel wat er lokaal en regionaal al is. Niet het wiel opnieuw uitvinden, maar van elkaar leren. Evt. ook elders in het land naar goede voorbeelden kijken;
- Er is kennis aanwezig bij de onderwijsinstellingen;
- Wethouder: ga het gesprek aan met GGD, zorgverzekeraars en bewonersinitiatieven. Grote organisaties zitten vaak gevangen in hun eigen organisatie. Een wethouder kan dit doorbreken;

- Werk aan een voedselstrategie om partijen te verbinden, een voedselstrategie in relatie tot de toekomst van de stad. Betrek daarbij ook Friesland Campina, andere grote bedrijven, GGD, zorginstellingen, zorgverzekeraars, scholen en woningbouwcorporaties, etc;
- Aanhaken bij beleidsthema's, maatschappelijke thema's en initiatieven, bijv. op het gebied van gezondheid;
- Verbeter de communicatiestructuur binnen de gemeente en in het proces om tot een *mienskip* te komen;
- Benut het platform om kennis te ontsluiten;
- Ambassadeursrol van de wethouder benutten om boodschap over te brengen, op allerlei niveaus;
- Zorg voor draagvlak;
- Initiatieven met achterban delen via social media
- Benoem een onafhankelijk regisseur in de Potmarge zone – die gedragen wordt door de verschillende partijen ;

Reactie van Isabelle Diks, wethouder gemeente Leeuwarden en de nieuwe ambassadeur stadslandbouw:

Isabelle is blij met de goede energie van Snakkerburen. Zij herkent die energie ook op andere plekken, ook in de dorpen. Die energie is de basis voor stadslandbouw. Gemeente Leeuwarden heeft geen beleid voor stadslandbouw, ook geen geld. Iedereen doet en juist dat werkt. Wel wordt nagedacht hoe ieder vanuit zijn eigen expertise kan bijdragen, maar dat is niet vastgelegd.

Iedere initiatiefnemer mag beginnen, maar laat het wel even weten aan de gemeente. De gemeente kan evt. helpen bij de start en dan laat ze het weer los. Het voorkomt wel dat er dingen gebeuren die niet mogen, dat er zo nodig de juiste vergunningen komen. Isabelle is ook wethouder Handhaving. Met elkaar moet je zorgen voor een goede kwaliteit van de openbare ruimte.

Misschien moet er meer structuur komen in dit organische systeem, want Leeuwarden staat voor de vraag: hoe nu verder? Hoe zorgen we dat de effecten geborgd zijn? Hoe kunnen we professionaliseren zonder verlies van eigenheid -energie- van de stadslandbouw.

Voor veel mensen gaat duurzaamheid over milieu, over CO₂ uitstoot, ledlampjes en zonnepanelen. Ook belangrijk. Maar het mooie van stadslandbouw is dat het naast goede effecten voor milieu ook sociale impact heeft. Het is leuk er mee bezig te zijn. Je komt bij stadslandbouwprojecten nooit chagrijnige mensen tegen. Je wordt er vrolijk van zelfs als je er niet zoveel mee hebt.

Het is lastig voor grote instellingen om aan te haken, terwijl ook de initiatieven de instellingen moeilijk kunnen bereiken. Daar kan de gemeente een rol spelen.

Een goed advies om alle expertise die er al is in de stad, in de dorpen en de regio te benutten. En verder 1000 bloemen te laten bloeien. Hoe kunnen we die kennis uitwisselen? Ook met het Stedennetwerk? Ieder project heeft zijn eigen invulling, dat kun je niet herhalen. Wel kun je het proces herhalen, een stappenplan maken. Vandaag heeft zij weer veel geleerd.

Jan Eelco Jansma vraagt Isabelle Diks wat zij als eerste gaat doen. Isabelle wil bij de start van het nieuwe seizoen, in augustus/september met de zorgpartners om tafel en daarbij mensen van de initiatieven uitnodigen. Daar moet zeker de logistiek en de verbinding tussen grote instellingen en kleinere initiatieven aan de orde komen. Eerst gaat ze koffie drinken met Henny Löwik om de resultaten van deze bijeenkomst te bespreken.

Afsluiting

Jan Eelco Jansma sluit de dag af. De dag begon met de vraag hoe Leeuwarden de knikkers aan het rollen kan krijgen. De antwoorden waren divers. Vraaggericht, geen copy-paste, ontrakken, believe-based, gelijkwaardigheid, open staan, ruimte geven waren enkele van de termen die langs kwamen. En vooral ook leren van elkaar. Dat is stadslandbouw.

Op 20 november is het Stedennetwerk in Groningen. We sluiten aan bij Let's Grow, dat op 20 en 21 november in Groningen wordt georganiseerd.

De website van het Stedennetwerk is vernieuwd. De film en de flyer met de 10 tips voor stadslandbouw zijn er te vinden. Hardcopy's van de flyer zijn te bestellen via Lieneke Voorbij.

Met Duurzaam Door wordt gesproken over het delen van kennis op landelijk niveau; hoe kan de beschikbare kennis toegankelijk gemaakt worden voor iedereen die met stadslandbouw bezig is.

Tenslotte: Leeuwarden heeft voor iedereen een presentje, natuurlijk in de sfeer van stadslandbouw.